

Kırsal Alanı Peyzaj Kimliği ile Okumak

Meltem Erdem Kaya

Kırsal alanlar, kentsel alanlarla doğal alanlar arasında geçiş oluşturan, doğa ve kültürlenme arakesitinde yer alan özel alanlardır. Bu özel alanlar, kent dışı ekonomik etkinlikler olarak tanımlayabileceğimiz tarım, hayvancılık, ormanlık, arıcılık, balıkçılık gibi doğal kaynaklar üzerinden gelişen yerel ekonomilerin şekillendirdiği, bire bir ilişkilerin ön planda olduğu ve gelecekteki yaşam pratiklerine dayalı bir üretim biçiminin süregeldiği alanları temsil etmektedir (Keleş, 1998; Erdem Kaya, 2018). Peyzaj mimarlığı disiplininin önemli bir uzmanlık alanı olarak kırsal peyzaj ise, kırsal alana yönelik bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Doğal alanlar ile kentsel alanlar arasında geçişi temsil eden kırsal peyzaj, kırsal yerleşimleri, tarımsal kullanım sonucunda gelişen arazi desenlerini, ulaşım ağlarını ve doğal kaynakları içine alan kırsal sistemin bütüncül adıdır. Bu sistem içerisinde kırsal yerleşimler kırsal yaşantının temelini oluşturan asal bileşenlerdir. Bu bağlamda insanların zamanla sahip oldukları imkânlar ve yapma bilgisi ile kurdukları, geliştirdikleri kırsal yerleşimler, geleneksel kültürün en önemli örneklerini barındıran yerleşimler olmakla birlikte kırsal araştırmaların önemli bir konusunu oluşturur.

Kırsal peyzaj algısı zamanla insanların kırsal araziye dönüştürme kapasitesine bağlı olarak değişmiştir. Geçmiş dönemlerde kırsal peyzaja yönelik gelişen romantik görüş, zamanla teknolojinin ve alternatif üretim biçimlerinin araziye dönüştürmesi sonucunda değişmiş ve kırsal peyzaj, barındırdığı tüm bileşenleri ile birlikte melez bir karaktere dönüşmüştür. Söz konusu melezleşme kentsel müdahalelerin kırsal arazi üzerindeki etkilerinin neticesinde ekonomik, sosyal ve fiziksel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Kırsal peyzajın doğal değerleri temel alan ve bir yaşam pratiğine dönüştüren yapısı, her ne kadar özgün değerlere vurgu yapsa da günümüzde kırsal alanlar birtakım dezavantajlı durumları ile gündeme gelmektedir. Söz konusu dezavantajlı durumlar, “nüfus kaybı ve yaşlanan nüfus, genç nüfusun temelde ekonomik gerekçelerle kırsal alandan ayrılması, sınırlı ekonomik ve sosyal fir-

satlar, çevre sorunları ya da aşırı kullanımına bağlı olarak doğal kaynakların azalması, yerel hizmetlerin yetersizliği, yokluğu ya da nitelik kaybı olarak sıralanmaktadır. Ek olarak, tarımsal üretimin hâkim olduğu kırsal alanlar için, tarım endüstrileri, üretim formlarındaki değişmeler, çevresel etmenler nedeniyle doğal kaynakların kaybı ve iklim değişiminin tarım faaliyetleri üstünde yarattığı belirsizlik ortamı, diğer önemli problem kümesi olarak ortaya konmaktadır” (Ashley ve Maxwell, 2001; Duxbury ve Campbell, 2011; Johnson, 2000; Erdem Kaya vd., 2018). Diğer yandan, küreselleşme eğilimleriyle şekillenen piyasa arayışları, teknolojik gelişmeler, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler, turizm sektörünün yeni mekân arayışları gibi faktörler kırsal peyzaj üzerinde baskı oluştururken kentleşme süreci ve bu sürecin kırsal alanlar üzerindeki etkisi, kırsal alanlardaki değişimi-dönüşümü tetikleyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Antrop, 2004; Erdem Kaya vd., 2018). Tüm bunlara bağlı olarak, kırsal alanlarda yaşayan nüfusun gelecekteki olası yapısı, tarım dışı ekonomik çeşitliliğin nasıl yaratılacağı, kırsal alanda çevresel değerlerin ve doğal kaynakların nasıl korunacağı, yaşam kalitesinin nasıl artırılacağı ve bu alanların yeni ekonomik işlevler ve roller için nasıl hazırlanacağı, temel tartışma konularını oluşturmaktadır (Duxbury ve Campbell, 2011). Tüm bu konuların fiziksel, sosyal ve ekonomik boyuttaki etkileri kırsal yerleşimlerin yere bağlı olarak gelişen özgün yapılarında gözlemlenen aşınmalardır. Yere bağlı değerlerle kendi coğrafi koşulları içerisinde özgün değerler barındıran kırsal alanlarda kimlik kaybı önemli bir sorun olarak belirginleşmektedir.

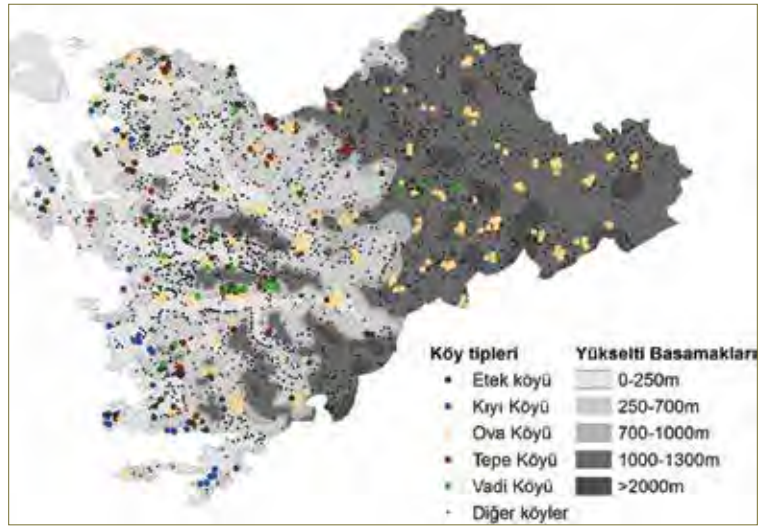
Kırsal peyzaja yönelik diğer önemli bir konu da bu alanların kültürel peyzajın önemli bir araştırma ve uygulama alanını oluşturmalarıdır. Kültürel peyzajlar, gerek doğal çevrenin sunduğu fiziksel kısıtlayıcılar ve/veya olanaklar doğrultusunda gerekse birbiri ardına gelen sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin etkisi altında insan topluluklarının ve yerleşimlerinin zaman içindeki gelişimlerini gösteren örneklerdir (UNESCO, 1992). Kültürel

peyzaj insanın doğa ile etkileşimini yansıtan ve medeniyetlerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak dönüştürülen alanlardır. Bu bağlamda kırsal alanlar ve kırsal tasvir eden ekonomik etkinliklerin sonucu gelişen kırsal peyzajın bir kültürel peyzaj türü olarak korunması, günümüzde üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Kırsal peyzaj üzerinde gözlemlenen değişimlerin kontrol edilmesi ve kırsal peyzaj karakterinin korunması fikri, uluslararası politikaların geliştirilmesinde ancak son yıllarda ilgi odağı haline gelmiştir. Bu durum, Dünya Mirası Sözleşmesi ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Council of Europe, 2011) ile değişmiş ve “peyzajın uluslararası politika aracı olarak değerlendirilmesi” fikri gündeme gelmiştir. Peyzaj karakteri ve kırsal karakter söz konusu politik hedef doğrultusunda öne çıkan kavramlar olmakla birlikte önemli bir metot olarak da peyzaj araştırmaları içerisinde yer bulmuştur. Tüm bu yaklaşımların temelinde yer alan düşünce ise peyzaj fikrinin ve algısının çok daha bütüncül bir yapının temsili olarak kullanılmasıdır. Her ne kadar peyzajın anlamına yönelik tartışmalar devam etse de peyzajı, insanların arazi ile olan ilişkisinin ifadesi olarak ele alan yaklaşımlar günümüzde geçerlilik kazanmıştır (Swanwick, 2004). Söz konusu durum 2000 yılında yürürlüğe giren ve peyzajı, “karakterli doğal faktörler ve insan eylemleri arasındaki etkileşim sonucu gelişen ve insanlar tarafından algılanabilen bir alan” olarak yasal boyutta tanımlayan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ile de geçerliliğini kanıtlamıştır (Council of Europe, 2011).

Bu bağlamda kırsal alanı, sahip olduğu karakteristikler ve öz niteliklerinin tanımladığı bütüncül bir peyzaj algısı ile okumak günümüzde elzem hale gelmiştir.

Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimliği

Bu makale, yöresel değerleri yansıtan özgün yapılaşma biçimleri ile kırsal peyzajın önemli bileşenleri olan kırsal yerleşimleri, “peyzaj kimliği” üzerinden ele alan ve TÜBİTAK tarafından desteklenen araştırma projesi kapsamında geliştirilen kırsal analiz yöntemini Ege köylerinden seçilen iki örnek üzerinden aktarmayı amaçlamaktadır. Kırsal yerleşimlerin her biri kendine öz dinamikleri ile birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları yansıtan en önemli gösterge, yerleşimin “peyzaj kimliğidir” (Erdem, 2012). Bu kapsamda peyzaj kimliği, kırsal yerleşimlerin doğası gereği sahip olduğu özellikleri ve çevresel ilişkileri, yapım kültürünün yerle ve içerisinde bulunduğu doğal içerikle olan ilişkisi üzerinden tanımlanabilmektedir (Erdem, 2012). Kırsal yerleşimle-

Şekil 1. Ege Bölgesinde yükselti basamaklarına göre farklı köy tipolojilerinin dağılımı.

rin özgün yapılarını peyzaj kimliği üzerinden sorgulayan bu araştırma, her bir yerleşimin ayırt edici niteliklerini tanımlayan bir peyzaj kimliğine sahip olduğunu vurgulamakta ve peyzaj kimliğini kırsal yapıyı anlamak üzere hem bir metot hem de bir düşünme biçimi olarak ele almaktadır. Bu bağlamda araştırmada, “kırsal yerleşme kimliği” olarak adlandırılan özelliklerin, kentsel yerleşmelerden farklı olarak kırsal yerleşmelere özgü daha detaylı ve bütüncül bir “kırsal peyzaj kimliği” kavramı ile değerlendirilmesi öngörülmekte ve literatürde yer alan ve kırsal yerleşimleri jeomorfolojik açıdan sınıflandıran genel yaklaşımlara ek olarak peyzaj kimlik özelliklerine göre detaylanabilecek bir sınıflandırma önerisi sunulmaktadır.

Peyzaj kimliğine yönelik literatürde yer alan tanımlamalar sınırlı olmakla birlikte tanımlamaların bir kısmı peyzaj kimliğini bir yerin algılanabilen özgün yapısı olarak tanımlarken (Stobellar ve Pedroli, 2011) bir kısmı da peyzaj kimliğini bir peyzajı diğerlerinden farklı kılan özelliklerin bir arada oluşturduğu ve insanlar üzerinde güçlü bir yer hissi uyandıran bütüncül bir yapı olarak tanımlamaktadır (Hough, 1990; Jackson, 1984). Stobellar ve Pedroli (2011) peyzaj kimliğinin değerlendirilmesine yönelik dört farklı yaklaşım önermektedirler; kişisel-varoluşsal peyzaj kimliği, kültürel-varoluşsal peyzaj kimliği, kültürel-mekânsal peyzaj kimliği ve kişisel-mekânsal peyzaj kimliği (Stobellar ve Pedroli, 2011). Mevcut peyzaj kimliği araştırmaları içerisinde bu kavramı metodolojik olarak ele alan bir çalışma mevcut değildir. Bu kapsamda kırsal yerleşimlerin özgün yapısını peyzaj kimliği üzerinden sorgulayan bu araştırma önerdiği metodoloji ile diğer kırsal analiz yöntemlerinden farklılaşmaktadır.

Araştırma projesi kapsamında Ege Bölgesi’nde yer alan 30 kırsal yerleşimin peyzaj kimlik

Şekil 2. İlyaslı Köyü genel görünüşü.

özellikleri tespit edilmiş, peyzaj kimliğini sayısal değerlerle ortaya koyan peyzaj kimlik indeksleri belirlenmiş, peyzaj kimlik gruplarının Ege Bölgesi'ndeki mekânsal dağılımları ortaya konulmuş ve her bir köy için peyzaj kimlik fişleri üretilmiştir. Sahada elde edilen bulgular ve analizler çerçevesinde, 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile mahalle statüsüne geçen köylerin gün geçtikçe kentleşme etkisi altında kaldıkları görülmektedir. Bu çalışmada, özgün peyzaj kimlikleri üzerinde gözlemlenen olumsuz etkilerin kontrol altına alınmasına da yardımcı olmak üzere kırsal yerleşimler özeline odaklanan analiz yöntemi ile kırsal yerleşimlerin peyzaj kimlik özelliklerinin mimari ölçekten, yerleşimin makro

formu ve yakın çevre ilişkilerine kadar değişen bir aralıkta ele alınabileceği belirtilmektedir. Araştırma projesi kapsamında, kırsal yerleşim peyzaj kimliğinin yalnızca fiziksel yapı ile ilişkili bir kavram olmadığı, kırsal yaşam pratikleri, kırsal ekonomi ve toplumsal yapı ile de ilişkili olduğu ve kırsal yerleşim peyzaj kimlik araştırmalarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği ortaya konulmak istenmiştir.

Kırsal Çevrede Peyzaj Kimlik Tespitleri

TÜBİTAK projesi kapsamında geliştirilen metot ile kırsal yerleşimlerin özgün değerlerini peyzaj kimliği ile ortaya koyan sayısal bir yöntem önerilmiştir. Bu yöntemle göre, yerleşimlerin peyzaj

Şekil 3. İlyaslı Köyü sokak dokusu.

Şekil 4. Köy yapıları tarafından kuşatılan dar, eğimli sokak dokusu, İlyaslı Köyü.

Şekil 5. Doğal olarak oluşan mağaraların depolama amacı ile kullanımı: kaya bahçeleri, İlyaslı Köyü.

Şekil 6. İlyaslı Köyü geleneksel konut dokusu.

Şekil 7. Özel mülkiyete ait sınırlar, İlyaslı Köyü.

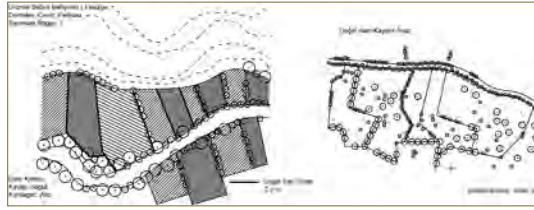

Şekil 8. Taş bahçeleri, İlyaslı Köyü.

kimlik özellikleri detaylı bir şekilde ortaya konulabilecek ve peyzaj kimlik indeksleri ile sayısal olarak temsil edilebilecektir. Araştırmada peyzaj kimliği, bir yerleşimi diğerlerinden farklı kılan iki temel bileşenin birbiri ile etkileşimi sonucunda ele alınmış ve bu bileşenler fiziksel peyzaj kimlik bileşenleri (doğal ve yapma) ve toplumsal peyzaj kimlik bileşenleri (sosyoekonomik, sosyokültürel) olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda peyzaj kimliği, kırsal çevreyi tüm değerleri ile bir bütün olarak ele alan bir analiz biçimi olarak detaylandırılmıştır. Geliştirilen yöntem kırsal alana yönelik, farklı seviyelerde yerleşimin kırsal çevre ile olan ilişkilerini bütüncül bir şekilde ele alan, aynı zamanda sosyal ve kırsal ekonomi pratikleri ile mekânsal nitelikler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir yaklaşım biçimini de gündeme getirir. Bu kapsamda peyzaj kimliğine yönelik tespitler, sadece kuşbakışı algılanan biçimi ile değil, insan gözünden kırsal mekânın çok boyutlu olarak okunabilmesine ve gündelik yaşam biçimlerinin ürettiği desenlerin kayıt edilebilmesine yardımcı olmak üzere organize edilen bir dizi kırsal gezi üzerinden geliştirilmiştir. Araştırma kapsamında Ege Bölgesi kırsal yerleşimlerinin peyzaj kimliği, tüm bölgedeki yükselti basamakları ve jeomorfolojik grupları temsil eden örnekler üzerinden incelenmiştir. Amaç, tüm bölgedeki dağ, ova, vadi, tepe, kıyı gibi jeomorfolojik olarak ortaya çıkan ve farklı yüksekliklere sahip coğrafi birimleri temsil eden yerleşimlere ait farklı peyzaj kimlik temsillerini ve bu temsillerin Ege Bölgesindeki dağılımlarını ortaya koymaktır. Bu makale kapsamında detaylı peyzaj kimlik tespitleri yapılan top-

lam 30 kırsal yerleşim içinde yer alan ve aynı ilçeye bağlı iki farklı peyzaj kimlik temsili sunan iki köy olan Afyonkarahisar İli Şuhut İlçesine bağlı İlyaslı ve Ortapınar köylerine yönelik tespitler aktarılmaktadır.

İlyaslı ve Ortapınar Köyleri Peyzaj Kimlikleri Üzerine Değerlendirmeler

İlyaslı Köyü, Afyonkarahisar İli Şuhut İlçesine bağlı bir köydür. İl merkezine 42,5 km., ilçe merkezine 11,7 km. uzaklıkta yer alan ve jeomorfolojik açıdan bir vadi köyü özelliğini taşıyan yerleşimin makro formu toplu bir yapıya sahiptir. Yerleşim, fiziksel olarak sırtını yasladığı yamaç üzerinde topografya ile uyumlu kademeli bir yapıya sahiptir. İlyaslı Köyünün öne çıkan belki de en önemli peyzaj kimlik bileşeni, bu bölgeye özgü olarak belirginleşen doğal kayalık yapısı ve bu yapıya adapte olan kaya bahçeleridir. Yerleşimin kolaylıkla kavranabilen ölçeği, kırsal mekân tasvirinin belki de en önemli özelliğini oluşturur. Eğimi takip eden dar sokaklar, tek ve iki katlı konut dokusu, sırtını yamaca yaslayan yerleşimin tipik unsurlarını oluşturur. Gölgeleklerle mekânsal anlamda belirginleşen çeşmeler, kaynak suyunun kullanıldığı açık mekân öğeleri olarak yerle-

Şekil 9. Köy meydanı ve yakın çevresi, İlyaslı Köyü.

Şekil 10. İlyaslı Köyü örnek ev tipolojisi. Eğimli bir arazi üzerinde yer alan tek katlı konut yapısı. Ek yapılar ile birlikte ve doğal kayalık oyuntuların içinde gelişen ve bireysel ölçekli üretimlerin yapıldığı kaya bahçeleri ile birlikte kayalık alanın sınır oluşturması ile tanımlanan ve yapı-açık mekân ilişkisini yansıtan mekânsal organizasyon, avlulaşma örneği.

Şekil 11. İlyaslı Köyü bahçe tipolojileri. Köyde yapılar ile ilişkili bahçe kullanımları dere boyunca yapıların dereye bakan cephesinde yer alan dere kenarı bahçeleri, sırtını kayalık araziye yaslayan yapı gruplarının bahçeleri ve doğal kaya oyuntularının içinde gelişen kaya bahçeleri olmak üzere ayrılmaktadır.

Şekil 12. İlyaslı Köyü tarım arazişi deseni. Tarımsal üretimin yapıldığı parseller birbirinden doğal taş duvarlarla ayrılır. Dere boyunca kavak, söğüt, karaağaç ve alıç gibi dere kenarı bitkilerinin oluşturduğu doğal örtü kırsal peyzaj karakterinin önemli unsurları olarak yer yer parselleri birbirinden ayıran bir doğal sınır elemanına dönüşür.

Şekil 13. İlyaslı Köyü sokak tipolojileri. İlyaslı'da sokak karakterleri topoğrafyaya ve kuşatılmışlık biçimi ve derecesine göre farklılık göstermektedir. Köy çeperinde yer alan dere boyunca uzanan sokakların sadece bir taraflarından yapı birimleri tarafından sınırlandırılırken, yerleşim içinde yer alan sokaklar topoğrafyaya bağlı olarak eğimli ve dar sokaklar her iki yönden tek katlı konut birimleri ve bahçe duvarları tarafından kuşatılmıştır.

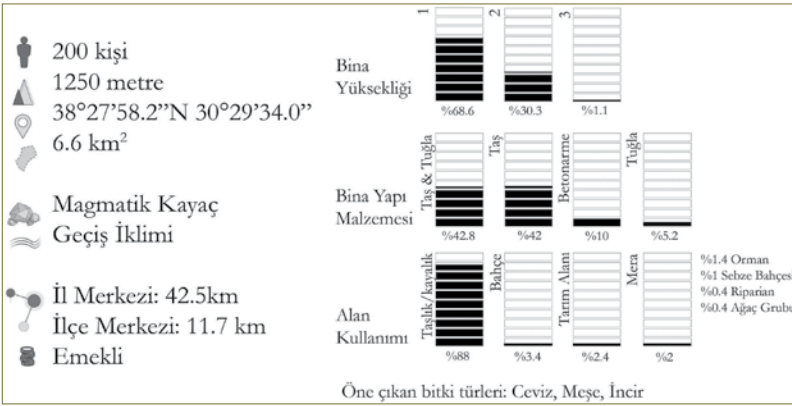
Şekil 14. Ortapınar Köyü genel görünüşü. Bir tepenin yamacında konumlanan köy ve vadi tabanında yer alan tarım arazilerinin bir bütün olarak tanımladığı kırsal peyzaj.

şimin ayırt edici kimlik unsurlarındandır. Bireysel ölçekli mütevazı bahçeler, her bir hanenin günlük ihtiyacını karşılayacak ürünlerin elde edildiği özel nişlere dönüşür. Vadi tabanında yer alan dere ve dereyi takip eden kavak ağaçları ve alt katmanında yer alan bostanlıklar kırsal peyzaj kimliğinin doğal yapı içindeki temsilcileridir. Kırsal yerleşimlerin çoğunda gözlemlenen sorunlar İlyaslı Köyü için de geçerlidir. Doğal taş ve ahşap birlikteliği, mimarinin temel unsurları iken bu yerel doku, alüminyum sac ve tuğla kullanımları ile bozulmaya başlamıştır. Yerleşimin doğasına yabancı olan söz konusu yapay yamalar, fiziksel yapıdaki değişimin temel sebebinin oluştururken toplumsal yapıdaki değişimler de son derece dra-

matiktir. İki mahallesi bulunan köyde 80 hane ve 200 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2016). Zaman içerisinde köyden İzmir'e gerçekleşen yoğun göç nedeni ile köyde genç nüfusun kalmaması köyün bir emekli köyüne dönüşmesine neden olmuştur. Köyde son 20 yıla kadar önemli bir ekonomik gelir sağlayan halıcılık da artık yapılmamaktadır. Nüfusta gözlemlenen değişimler doğal olarak köyde aktif bir ekonomik yaşantının da sürdürülememesine neden olmuştur. İlyaslı Köyü 2007 yılında ORKÖY teşviki almıştır. ORKÖY, orman köylerine sağlanan bir devlet teşvik kredisidir. Hem ekonomik kaynak olarak hem de doğal bileşenler açısından orman köyü kimliğine sahip olmayan köyler, orman köyü statüsüne atanıp ağaçlandırma çalışmaları ile tesis edilen ormanlık alanlar yolu ile bu teşvikten yararlanabilmektedir. Köyün doğasında var olmayan bir kurgunun oluşturulması eylemi peyzaj kimliği kapsamında sorgulanan bir durumdur. Nitekim İlyaslı Köyü, özgün peyzaj kimlik göstergeleri olan topografik yapı, kayaç yapısı, kaya bahçeleri, kayalık arazi, kademelenen yapılaşma biçimi, taş yapı malzemesi, kuşatılmış sokak karakteri ile diğer köylerden farklılaşan bir yapıya sahiptir.

Araştırmaya konu olan bir diğer köy olan Ortapınar Köyü de Afyonkarahisar İli Şuhut İlçesi'ne bağlı bir köydür. İl merkezine 35,2 km., ilçe merkezine 4 km. uzaklıkta yer almaktadır. Jeomorfolojik açıdan bir vadi köyü olan yerleşim makro form olarak parçalı ve lineer olmak üzere iki farklı şekilde gelişim göstermiştir. Yerleşimin kuzeyinde yer alan parça, eğime uygun olarak birbirine paralel uzanan yollar üzerinde gelişen lineer bir forma sahipken yerleşimin güney parçası, ana aks ve bu aksa bağlanan yollar etrafında gelişen toplu bir yapıya sahiptir. Tek ve iki katlı yapılar, yamaç üzerinde kademeli bir yapı oluştururken, eğimli ve merdivenli dar yollar yer yer yapı cepheleri, yer yer de bahçe duvarları ile kuşatılmıştır. Ortapınar yerleşimi de ölçeği, dar sokak karakteri ve konut yapılarına ek olarak mekân örgütlenmesinde yer alan ahır, depo, samanlık, kümes vb. ek yapılarla güçlü bir kırsal içeriği yansıtmakla birlikte hayvancılığa dayalı ekonomik yapının da mekânsal göstergelerine sahiptir. Ancak yerleşim içinde

Şekil 15. İlyaslı Köyü künyesi.

Şekil 16. Ortapınar Köyü sokak dokusu.

Şekil 17. Ortapınar Köyü. Köy içinde bahçeler yüksek taş duvarlarla kuşatılmıştır.

atıl hale gelen ve yıkılmaya yüz tutmuş yapıların varlığı, kırsal yerleşimlerin peyzaj kimliği üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Köyün çeperinde yer alan dere ve dere etrafında şekillenen tarımsal üretim parselleri ve kavak ağaçlarının tekrarı ile oluşan sınır etkisi, geleneksel kırsal temsilin önemli unsurlarıdır.

Nüfusu 762 kişi olan Ortapınar Köyü'nün geçmişi 200 yıldan daha eskiye dayanmaktadır (TÜİK, 2016). Köyün Urfa/Siverek ve Musul/Kerkük'teki Türkmen köylerinden gelenler tarafından kurulduğu belirtilmiştir. Köyün geçmişteki adları, Isırlı Köyü, Kavaklı Köyü ve Kürtler Köyü'dür. Köyde bugün 180-200 hane ve yaklaşık 900 kişi yaşamaktadır. Hayvancılığın yanı sıra tamamlayıcı faaliyetler olarak mezbaha çalışanları ve kasap sayısı yüksektir. Köydeki kasapların Burdur, Kütahya, Eskişehir, İzmir gibi büyük şehirlere toplu kesimlere gittikleri belirtilmiştir. Köy aynı zamanda orman köyü statüsündedir. Orman köyü olmanın faydalarını hayvan alımı, besicilik kredisi alımı ve dam onarımları için sağlanan ORKÖY destekleriyle görmektedirler.

Tartışma ve Sonuç

Peyzaj kimlik özelliklerinin tespitini içeren kırsal geziler sonucunda elde edilen bulguların sayısal karşılıklarının bulunması yolu ile peyzaj kimliğinin objektif bir şekilde ortaya konulması amacı ile söz konusu peyzaj kimlik parametreleri peyzaj kimlik matrisine işlenmiştir. Proje ekibinin

Şekil 18. Yonca, fiğ ve buğday tarımı ile doğal taş duvarlara sahip parseller içerisinde yer alan kavak, söğüt, ceviz, meşe, incir ağaçları, Ortapınar Köyü'nün tarımsal peyzaj kimliğini oluşturur.

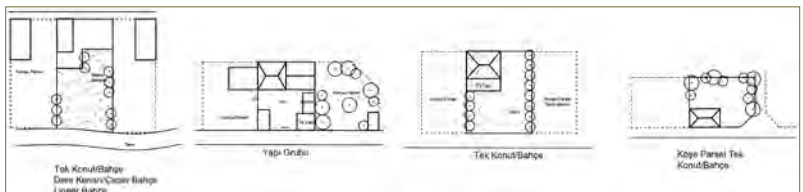
Şekil 19. Örnek bir konut yapısının avlusundan görünüşü, Ortapınar Köyü.

Şekil 20. Köy meydanı ve yakın çevresi, Ortapınar Köyü.

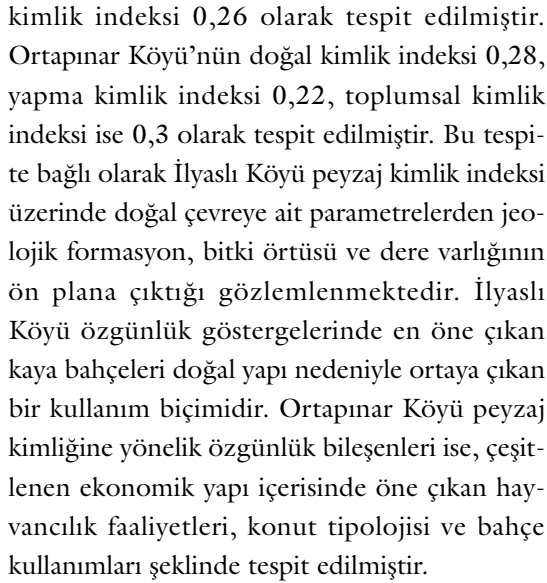
katılımı ile sağlanan uzman görüşleri neticesinde her bir kimlik bileşenine 1-5 puan arasında değer girilmiş ve ortalama değerler hesaplanarak yapılan değerlendirme sonucunda köylere ait peyzaj kimlik indeksleri elde edilmiştir. Bu sayısal değerler kırsal bir yerleşimin özgün yapısını ve hangi bileşenler doğrultusunda kimlik öz değerlerine sahip olduğunu objektif bir biçimde ele alan bir sonucu vurgular. Her iki köy bu bağlamda karşılaştırıldığında, İlyaslı Köyü peyzaj kimlik indeksi genel ortalaması 0,62, Ortapınar Köyü peyzaj kimlik indeksi genel ortalaması ise 0,51 olarak tespit edilmiştir. İlyaslı Köyü'nün doğal kimlik indeksi 0,37, yapma

Şekil 21. Ortapınar Köyü örnek konut tipolojisi. Hayvancılığın temel ekonomik etkinlik olduğu köy içinde konut yapısına ek olarak mülk sınırları içinde yer alan ahır yapısı gibi ek yapılara sahip, yapı - açık mekân ilişkisini güçlendiren avlu kullanımını yansıtan mekân organizasyonu.

Şekil 22. Ortapınar Köyü bahçe tipolojileri. Köy yerleşiminin çeper kısmında dere ile ilişkili lineer bahçeler, tek konuta ait ve konut yapısının yola bakan cephesinde yer alan bahçeler, yapı grubu içinde yer alan avlu bahçeler ve köşe parselde yer alan ve yol sınırları tarafından tanımlanan köşe parsel bahçeleri yerleşim içinde gözlemlenen bahçe tipleridir.

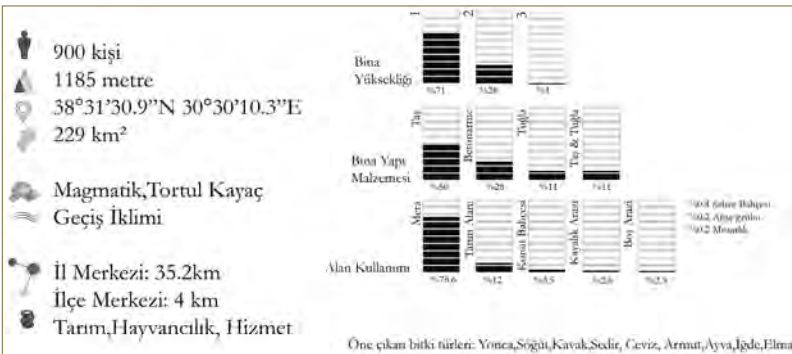

Şekil 24. Ortapınar Köyü tarım deseni. Dereye paralel bir biçimde farklı açılarla uzanan dikdörtgen parseller birbirinden doğal taş duvarlar ve bitkisel bordürlerle ayrılır.

Ekonomik uğraşı, nüfus dinamikleri ve yapılaşma biçimi bakımından iki ucu temsil eden İlyaslı ve Ortapınar köyleri farklı peyzaj kimlik özelliklerine sahiptir. İlyaslı tamamen emekli köyü olma özelliğini taşıırken Ortapınar ilçe ve il ile olan ilişkileri güçlü yaşayan dinamik bir köydür.

Köydeki zanaatların piyasada karşılığının olması yerel üretim biçimlerinin devamlılığı ve kültürel süreklilik bağlamında önemli bir motivasyondur. Ancak halıcılık gibi eski zanaatların devam ettirilememesi, kültürel sürdürülebilirlik kapsamında önemli bir sorundur. Yerel ve geleneksel üretim biçimleri yerine birçok köy orman köyü olmama-

Şekil 26. İlyaslı ve Ortapınar Köyü peyzaj kimlik indeksleri karşılaştırmalı tablosu.

[illegible]

sına rağmen veya ormancılık alanında aktif olarak çalışılmamasına rağmen ORKÖY desteği almaktadır. Bu destekler, köyün ekonomisini ve kültürel sürekliliğini canlı tutma hedefi olmayan, yerel halk yerine dışarıdan yatırımcıyı çeken destekler haline gelmektedir. Söz konusu durum birbiri ile ilişkili süreçleri tetiklemektedir. Birçok köyde yerel yapım biçimleri, söz konusu tekniği devam ettirecek ustaların olmaması nedeniyle yok olmaktadır.

Saha çalışması gerçekleştirilen köylerde meydan, cami avlusu, cami bahçesi ve meydanı gibi ortak mekânların aktif olarak kullanılmaya devam ettiği gözlemlenmektedir. Özellikle düğün, sünnet gibi ritüeller için köy meydanı önemli bir buluşma mekânı olarak hizmet etmektedir. Araştırmaya konu olan köylerde etnik çeşitliliğin olmadığı, köylerin tek bir dini ve etnik yapı üzerinden geliştiği gözlemlenmektedir. İki veya üç aileden gelişen köyler de dışarıdan evlilikler yoluyla gelişmeye devam etmiştir.

Makalede, önerilen yöntemin iki köy üzerinden değerlendirmesi yapılmıştır. Peyzaj kimlik matrisi, köylerin algılanabilen özelliklerinin ve ölçülebilen kimlik bileşenlerinin bir arada değerlendirilmesine hizmet eden bir araçtır. Elde edilen kimlik indeksleri ile köylere yönelik koruma ve geliştirme önceliklerinin hangi köy özelinde ve hangi doğrultuda yapılabileceğine yönelik karar verme mekanizmalarında kullanılabilecek önemli bir kanıttır.

Her köy özeldir ve kendine has çözüm önerilerinin ve gelişme kararlarının alınması gerekliliği açıktır. Köylerin peyzaj kimlik değerleri uzun bir süreç içerisinde doğal yapı, yapılaşma biçimi ve toplumsal yapının bir arada oluşturduğu karma bir yapının temsidir. İncelenen iki köy özelinde görüldüğü gibi doğal kimlik özellikleri nedeni ile öne çıkan köyler olabildiği gibi ağırlıklı olarak toplumsal kimlik özellikleri ön planda olan köyler de olabilir. Bu kapsamda her iki köye yönelik geliştirilecek politikaların eklenin de farklı olması gerekmektedir. ■

Meltem Erdem Kaya, Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Kaynaklar

- Antrop, M. (2004) "Rural-Urban Conflicts and Opportunities", *The New Dimensions of the European Landscapes*, ed. R.H.G. Jongman, Springer, Dordrecht, s.83-91.
- Ashley, C., S. Maxwell (2001) "Rethinking Rural Development", *Development Policy Review*, 19 (4), s.395-425.
- Council of Europe (2011) "European Landscape Convention", <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Treaties/Html/176.html> (Erişim tarihi: 5.9.2011).
- Duxbury, N., H. Campbell (2011) "Developing and Revitalizing Rural Communities through Arts and Culture", *Small Cities Imprint*, 3 (1), s.111-122.

- Erdem Kaya, M. (2018) "Kırsal Peyzaj ve Tasarımı Üzerine", *XXI online Peyzaj Dosyası*, <https://xxi.com.tr/i/kirsal-peyzaj-ve-tasarimi-uzerine>
- Erdem Kaya, M., H. S. Kaya, F. Terzi, E. Alkay, F. Balçık, S. O. Zeybek, D. Tolunay, H. Dirik, J. Nassauer (2018) "Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik İndeksinin Belirlenmesine Yönelik Yöntem Önerisi: Ege Bölgesi", *TÜBİTAK 1001 Araştırma Projesi Raporu*
- Erdem, M. (2012) "Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Koruması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Hough, M. (1990) "Out of Place", *Restoring Identity to the Regional Landscape*, Yale University Press, New Haven, London.
- Jackson, J. B. (1984) *Discovering the Vernacular Landscape*, Yale University Press.
- Johnson, T.G. (2000) The Rural Economy in a New Century, in: *Beyond Agriculture: New Policies for Rural America*; RC 022 804, <http://www.kc.frb.org/PUBLICAT/beyond/beyondmain.htm>
- Keleş, R. (1998) *Kentbilimleri Terimleri Sözlüğü*, İmge Yayınevi, Ankara.
- Stobellar, D. J., B. Pedrolı (2011) "Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge", *Landscape Research*, 36 (3), s.321-339.
- Swanwick, C. (2004) "The Assessment of Countryside and Landscape Character in England: An Overview", *Countryside Planning, New Approaches to Management and Conservation*, ed. Kevin Bishop, Adrian Phillips, Earthscan, s. 109-124.
- TÜİK (2016) Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 29.10.2019)
- UNESCO (1992) World Heritage Convention, <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#1> (Erişim tarihi: 12.10.2019)

Reading the Rural With the Lens of Landscape Identity

This article focuses on the idea of landscape identity as a method to evaluate rural settlements. The article discusses the idea of landscape identity and introduces a methodology that was developed in the context of a research project supported by TÜBİTAK. The aim of this research project was to define landscape identity parameters, to develop a quantitative method to find landscape identity indices, and to show the spatial distribution of landscape identity features in the Aegean Region of Turkey. In the context of the research 30 villages were analyzed according to landscape identity parameters under two main components; physical components (natural and built characteristics) and social components (socioeconomic and sociocultural characteristics). In the article, evaluation of the landscape identity of two villages from Afyonkarahisar, İlyaslı and Ortapınar, is presented as they represent two different identities within the same region. As a result of the research, it was found that each settlement has unique landscape identity indicators related to local circumstances. The research also shows that landscape identity of rural settlements is the combination of multiple parameters and it can not be described only by looking at geophysical realities of the sites but also the social parameters as one of the main drivers of the identity. The rural land uses and agricultural production styles and the effects of these on the social structure may produce the same identity attributes although there are an obvious differences in a geographical setting. This situation proves that social-cultural and social-economic parameters should be evaluated as one of the primary components of landscape identity.